

ΔΕΥΤΕΡΑ 6 ΙΟΥΝΙΟΥ 2022
ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΕΞΕΤΑΖΟΜΕΝΟ ΜΑΘΗΜΑ:
ΑΡΧΑΙΑ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΥ

A1.α.

1. Σωστό
2. Λάθος
3. Λάθος

A1.β.

α2, β1, γ2, δ1

B1.

Ο Αριστοτέλης αναπτύσσει την επιχειρηματολογία του μέσω ενός **παραγωγικού συλλογισμού** και αποδεικνύει ότι ο άνθρωπος είναι «φύσει ζῷον πολιτικόν».

Ο συλλογισμός αυτός έχει ως εξής:

1η προκείμενη: η φύση δεν κάνει τίποτε δίχως λόγο και αιτία.

2η προκείμενη: η φύση έδωσε στον άνθρωπο ως εργαλείο τον λόγο (εργαλείο ανώτερο από την απλή φωνή που έδωσε στα ζώα), για να μπορεί να αντιλαμβάνεται και να κάνει φανερό το ωφέλιμο και το βλαβερό, το καλό και το κακό, το δίκαιο και το άδικο, βασικά στοιχεία για τη συγκρότηση πολιτικής κοινωνίας.

Συμπέρασμα: συνεπώς, αφού η φύση έδωσε, όχι τυχαία, στον άνθρωπο τον λόγο, δηλαδή το εργαλείο με το οποίο μπορεί να ζει σε πολιτικές κοινωνίες, συνάγεται ότι ο άνθρωπος είναι εκ φύσεως «ζῷον πολιτικόν».

Η φύση για τον Αριστοτέλη δεν κάνει τίποτε χωρίς σκοπό: όλες οι φυσικές διεργασίες κάπου αποβλέπουν. Πρόκειται για φράση που επαναλαμβάνει ο Αριστοτέλης σε πολλές πραγματείες του. Υποστηρίζει ότι στη φύση τίποτε δεν γίνεται μάταια, τα πάντα εξυπηρετούν ορισμένη σκοπιμότητα, από την οποία και νοηματοδοτούνται. Στην ανάπτυξή της η θεωρία αυτή ονομάστηκε αριστοτελική τελολογία. Προνομιακός χώρος της τελολογίας είναι η βιολογία. Σχεδόν όλα τα παραδείγματα που φέρνει ο φιλόσοφος αντλούνται από την έμβια φύση: γίνεται αναφορά στα σχήματα των δοντιών, που είναι όπως είναι για να εξυπηρετούν την πρόσληψη και επεξεργασία των τροφών, στις στοχευμένες ενέργειες μυρμηγκιών και μελισσών για την επιβίωση της κοινότητάς

τους, στην ύπαρξη και λειτουργία των φύλλων χάριν των καρπών. Βασίζεται, λοιπόν, ο Αριστοτέλης στη βιολογία και επεκτείνει το τελολογικό ερμηνευτικό μοντέλο του και σε άλλα πεδία των φυσικών επιστημών.

Ο λόγος, από την άλλη, που χρησιμοποιείται συχνά για να δηλωθούν αξεχώριστες μεταξύ τους η λογική (ως ιδιαίτερο γνώρισμα του ανθρώπου και ως διανοητική δραστηριότητα) και η γλώσσα (ως σύστημα σημείων και ως συγκεκριμένη έκφραση), **είναι γνώρισμα μόνο του ανθρώπου και του επιτρέπει να αντιλαμβάνεται σύνθετες έννοιες της Ηθικής**. όπως το ωφέλιμο και το βλαβερό, το καλό και το κακό, το δίκαιο και το άδικο, το όσιο και το ανόσιο, το όμορφο και το άσχημο. Στο συγκεκριμένο χωρίο ο λόγος αντιδιαστέλλεται προς την φωνήν, και, συνεπώς, έχει ενισχυμένη τη σημασία της γλώσσας (χωρίς να χάνεται βέβαια η σημασία της ανθρώπινης λογικής)

Έτσι, για τον Αριστοτέλη, ο άνθρωπος είναι ζῷον, επιτελεί βιολογικές διεργασίες, **διαφοροποιείται όμως από τα άλλα ζῷα** μέσω του λόγου, της ειδοποιού διαφοράς, η οποία τον διακρίνει ως οριζόμενη έννοια από άλλες ομοειδείς (αυτές που ανήκουν στο ίδιο γένος). Ο άνθρωπος έχει ως αποκλειστικά δικό του γνώρισμα (ίδιον, ειδοποιός διαφορά) τον λόγον, δηλαδή τη λογική και γλώσσα. **Έτσι, μόνο οι σχέσεις των ανθρώπων μεταξύ τους είναι έλλογες σχέσεις**: σημαίνονται με τη γλώσσα και αξιολογούνται λογικά. Αυτές οι έλλογες σχέσεις φανερώνουν την ανθρώπινη ουσία: είμαστε από τη φύση μας φτιαγμένοι έτσι που να ζούμε μαζί με άλλους ανθρώπους, μέσα σε πολιτική κοινωνία

B2.

Στην ερώτηση «Ποιος είναι ο άνθρωπος;» υπάρχουν 2 απαντήσεις :

α) Ον λογικό και ελεύθερο.

Η προαίρεσις, δηλαδή η ικανότητα του ανθρώπου να διαμορφώνει έλλογες προτιμήσεις, να κάνει επιλογές, έχει κυριαρχικό ρόλο μέσα του. Σε αυτήν υποτάσσονται όλες οι άλλες ανθρώπινες λειτουργίες (ενδεικτικά αυτές μπορεί να είναι: η σωματικότητα, οι ορμές, οι επιθυμίες, τα πάθη). Η λογικότητα, η οποία βρίσκεται στον πυρήνα της προαίρεσης, διακρίνει το ανθρώπινο είδος (κεχώρισαι) από όλα τα άλλα ζῷα, είτε άγρια (θηρία) είτε εξημερωμένα (πρόβατα). Ο Επίκτητος διατηρεί την κλασική σύνδεση της προαιρέσεως με την ανθρώπινη λογικότητα, όπως την έχουμε δει και στον Αριστοτέλη. Σε αυτήν, όμως, τη βάση ο Επίκτητος έρχεται να προσθέσει μια ισχυρή και καθοριστική απόχρωση: συνδέει άμεσα – και emphaticά στο συγκεκριμένο απόσπασμα – την προαίρεση με την ελευθερία. Γι' αυτό και της αποδίδει τρία σχεδόν συνώνυμα επίθετα : «κυριώτατον, ἀδούλευτον, ἀνυπότακτον». Η προαίρεση έχει απόλυτη εξουσία μέσα στον άνθρωπο, δεν γίνεται δούλη κανενός, παραμένει ανυπότακτη, όταν όλα τα άλλα υποτάσσονται σε αυτήν (υποταγμένα). Η ταύτιση της προαίρεσης με την ελευθερία δίνει μάλιστα και ένα ιδιαίτερο νόημα στην τελευταία: αυτήν δεν συνίσταται στην απουσία εξωτερικών δεσμών και δεσμεύσεων, αλλά προκύπτει μέσα από τον άνθρωπο: ταυτίζεται με το αδούλωτο του πνεύματός του. Ελεύθερος δεν είναι όποιος δεν είναι δούλος, αλλά όποιος διατηρεί ελεύθερο το πνεύμα του, ενδεχομένως και μέσα στη δουλεία του. Με αυτόν τον τρόπο η ελευθερία αποκτά υπαρξιακές διαστάσεις, γίνεται ο φυσικός τρόπος ύπαρξης του μόνου έλλογου όντος, δηλαδή του ανθρώπου.

ΑΡΓΥΡΟΥΠΟΛΗ: • Κύπρου 51, τηλ. 2109941471, 2109935566 • Γερουλάνου 103, τηλ. 2109911067

ΗΛΙΟΥΠΟΛΗ: • Ναυαρίνου 12, τηλ. 2109944396,

ΓΛΥΦΑΔΑ: Λ. Βουλιαγμένης 147 & Πραξιτέλους 2, τηλ. 2109680008

email : support@romvos.edu.gr

β) Μέρος του κοσμικού όλου, του σύμπαντος.

Ο άνθρωπος χαρακτηρίζεται πολίτης του κόσμου. Ποιες είναι οι ιδιότητες αυτού του είδους πολίτη;

α) Αποτελεί μέρος του κόσμου.

β) Αποτελεί ηγετικό μέρος του κόσμου.

γ) Η ηγεμονική θέση του ανθρώπου στον κόσμο προκύπτει από τη λογική του φύση:

γ1): Μπορεί να αντιλαμβάνεται πώς λειτουργεί η θεία διοίκηση του κόσμου και να συμπορεύεται με αυτήν.

γ2): Μπορεί να υπολογίζει τις συνέπειες (τά εξής) όσων επιβάλλει η θεία διοίκηση του κόσμου.

Η ιδιότητα του πολίτη, όμως δεν αποτελεί για τον Επίκτητο ένα στατικό δεδομένο. Πρέπει να επαληθεύεται από γνωρίσματα που αναμένουμε όντως να έχει ο αληθινός πολίτης (έπαγγελματία πολίτου = αυτό που υπόσχεται η ιδιότητα του πολίτη, ό,τι αναμένεται από κάποιον που εκ φύσεως είναι πολίτης, ο ρόλος του πολίτη). Αυτά είναι:

i) Δεν λειτουργεί ως μεμονωμένο άτομο (ως απόλυτον), επιδιώκοντας ιδιοτελή συμφέροντα (ιδία).

ii) Λειτουργεί ως μέρος ενός συνολικού κοσμικού οργανισμού (σαν τα ανθρώπινα μέλη που λειτουργούν όπως το επιβάλλει η φύση, ως μέρη του όλου ανθρώπινου οργανισμού).

iii) Ελέγχει λογικά (λογισμόν ... παρακολουθεί) ορμές και ορέξεις. Αυτό, ασφαλώς, δεν σημαίνει ότι καταστέλλει αυτές τις ανθρώπινες λειτουργίες, αλλά τις στοχάζεται, τις θέτει υπό την κρίση του.

Ως γλωσσικές επιλογές μέσω των οποίων ο Επίκτητος εκφράζει τον ρόλο του ανθρώπου στον κόσμο θα μπορούσαν να θεωρηθούν οι παρακάτω:

1) Η χρήση του β' ενικού προσώπου (συχνά στην προστακτική) είναι πολύ συνηθισμένη στις Διατριβές του Επίκτητου (π.χ. Κεχώρισαι θηρίων, κεχώρισαι προβάτων... 'Επί τούτοις πολίτης εἶ τοῦ κόσμου καὶ μέρος αὐτοῦ... παρακολουθητικὸς γὰρ εἶ τῆ θεία διοικήσει καὶ τοῦ ἐξῆς ἐπιλογιστικὸς) . Αυτό ασφαλώς αντανάκλα καταρχάς την πρόθεση για προφορική, κατά βάση διαλογική, διδασκαλία. Πέρα, όμως, από τη διαλογικότητα της διδασκαλίας, η χρήση του β' προσώπου συστήνει και ένα εσωτερικό διάλογο: όπως συχνά μας συμβουλεύουν οι στωικοί φιλόσοφοι αλλά και ο ίδιος ο Επίκτητος, ο άνθρωπος οφείλει να διαλέγεται με τον εαυτό του, να συζητά τη ζωή του, να τη θέτει ενώπιον του ελέγχου της λογικής.

2) Τόσο η επανάληψη της λέξης «κεχώρισαι» (τρεις φορές) όσο και **η χρήση του παρακειμένου**, που εμφανίζει το νόημα του ρήματος ως τελεσίδικα συντελεσμένο, δίνουν έμφαση στην καθοριστική διαφορά του ανθρώπου από τα υπόλοιπα ζώα. Ο άνθρωπος έχει προικιστεί με λογική και έχει πάρει την ξεχωριστή του πορεία στην πανανθρώπινη και την προσωπική του ιστορία. Αν για τα ζώα η πορεία ζωής είναι προδιαγεγραμμένη, για τον άνθρωπο, που διαθέτει προαίρεση, οι επιλογές είναι ανοικτές: είτε θέλει, είτε δεν θέλει.

Ο μαθητής θα μπορούσε επίσης να αναφερθεί:

3) στο σχήμα άρσης – θέσης: μέρος αὐτοῦ, οὐχ ἔν τῶν ὑπηρετικῶν, ἀλλὰ τῶν προηγουμένων. Δηλώνεται ότι ο άνθρωπος δεν είναι βοηθητικό μέρος του κόσμου, αλλά ηγετικό, ηγεμονικό.

4) στην **παρομοίωση** του ανθρώπου με ανθρώπινο μέλος και του κόσμου με το ανθρώπινο όλον του σώματος και του ανθρώπινου οργανισμού: ἄλλ' ὥσπερ ἄν, εἰ ἢ χεὶρ ἢ ὁ ποὺς λογισμὸν εἶχον καὶ παρηκολούθουν τῇ φυσικῇ κατασκευῇ, οὐδέποτε' ἄν ἄλλως ὥρμησαν ἢ ὠρέχθησαν ἢ ἐπανενεγκόντες ἐπὶ τὸ ὅλον.

B3.

1δ, 2α, 3ε, 4β, 5στ

B4.α.

1ε, 2δ, 3ζ, 4β, 5α, 6στ

B4.β.

ἀδούλευτον: Αν και θέλει να κάνει πρωταθλητισμό, δεν προσέχει το σώμα του και το διατηρεί αδούλευτο για τις ανάγκες του αθλήματός του.

προηγούμενων: Τα λάθη των προηγούμενων δεκαετιών στην οικονομική πολιτική της χώρας είχαν ως αποτέλεσμα την οικονομική κρίση και την όξυνση της ανεργίας.

B5. Ο Ε. Π. Παπανούτσος στο απόσπασμα του έργου του «Νόμος και Αρετή» ταυτίζει την προαίρεση με την ανθρώπινη βούληση και θεωρεί την ύπαρξη της πρώτης προϋπόθεση της δεύτερης. **Ο άνθρωπος που προαιρείται δεν είναι ον άβουλο, αλλά λογικό, που διαμορφώνει επιλογές κατόπιν ώριμης σκέψης και ορθού υπολογισμού και γι' αυτό διαφοροποιείται από τα υπόλοιπα έμβια όντα, τα οποία δε διαθέτουν βούληση, αλλά όρεξη.** Καταλήγει σε ηθικές επιλογές και όχι σε ενστικτώδεις, όπως τα ζώα, ενέργειες. Όταν ο άνθρωπος χάσει την προαίρεσή του, ταυτόχρονα χάνει τη βούλησή του, κάνει πολλά πράγματα με τυποποιημένο τρόπο και υπόκειται στη συνήθεια και στο καθιερωμένο κοινωνικό πρότυπο εις βάρος της ατομικότητάς του.

Θα λέγαμε πως ο Ε. Π. Παπανούτσος εκφράζει τις παραπάνω απόψεις έχοντας στον νου του τις διατυπωμένες από τον Επίκτητο παρααινέσεις στις Διατριβές του. Ο Επίκτητος εξαίρει την προαίρεση, δηλαδή την ικανότητα του ανθρώπου να διαμορφώνει έλλογες προτιμήσεις από πλειάδα ρεαλιστικών επιλογών, η οποία έχει κυριαρχικό ρόλο μέσα του. Διατηρεί την κλασική σύνδεση της προαιρέσεως με την ανθρώπινη λογικότητα, όπως την έχουμε δει και στον Αριστοτέλη και θεωρεί πως κάνει τον άνθρωπο να ξεχωρίζει από τα άλλα όντα. Του δίνει τη δυνατότητα να παραμένει ελεύθερος αφού σε αυτήν υποτάσσει τις ορμές και τη σωματικότητά του, ενώ ταυτόχρονα τον κάνει να κατανοεί τον φυσικό νόμο, τη φυσική νομοτέλεια και να συμπορεύεται με αυτή, χωρίς να λειτουργεί ως μεμονωμένο μέρος του κόσμου. Η ηγεμονική θέση του ανθρώπου στον κόσμο προκύπτει από τη λογική του φύση και από το γεγονός ότι μπορεί να υπολογίζει τις συνέπειες (τά ἐξῆς) ὅσων επιβάλλει η θεία διοίκηση του κόσμου.

Γ1. Δηλαδή αφού δανειστήκαμε χρήματα, μπορούμε να προσελκύσουμε με μεγαλύτερο μισθό τους ξένους πεζοναύτες τους. Γιατί η δύναμη των Αθηναίων μπορεί περισσότερο να αγοραστεί παρά (να βασιστεί) σε δικά της μέσα. Από την άλλη η δική μας (δύναμη) σε μικρότερο βαθμό θα μπορούσε να πάθει αυτό στηριζόμενη στους στρατιώτες (της) περισσότερο παρά στα χρήματα.

Γ2. Οι Κορίνθιοι ως υποστηρικτές του πολέμου ενάντια στην Αθήνα, εξηγούν τους λόγους, για τους οποίους πιστεύουν ότι οι Πελοποννήσιοι θα νικήσουν. Πρωταρχικά, υπερέχουν αριθμητικά στα σώματα στρατού και έχουν πείρα στα πολεμικά ζητήματα, ενώ παράλληλα πειθαρχούν στις στρατιωτικές διαταγές που τους δίνονται. Τέλος, ακόμα και στο ναυτικό, παρόλο που υπερτερούν οι Αθηναίοι, οι Κορίνθιοι πιστεύουν ότι θα νικήσει η Πελοπόννησος, επειδή θα φτιάξουν στόλο και με δικούς τους πόρους αλλά και με χρήματα που υπάρχουν στην Ολυμπία και στους Δελφούς. Τέλος, θεωρούν ότι εξαγοράζοντας τους ξένους πεζοναύτες που εργάζονται στα Αθηναϊκά καράβια θα καταφέρουν καίριο πλήγμα στη δύναμη των Αθηναίων.

Γ3.α. ἐγὼ δὲ νῦν καὶ ἀδικούμενος τούς πολέμους ἐγείρω.

Γ3.β. ἄμυναι, κατάθου, ἐπικράτησον, πρόσχες, πλείονα (ἢ πλείω, πλέονα)

Γ4.α.

ἔχοντες : είναι επιρρηματική αιτιολογική μετοχή, ως επιρρηματικός προσδιορισμός της αιτίας στο ρήμα «ἐγείρομεν».

ἐπικρατῆσαι : τελικό απαρέμφατο, ως υποκείμενο στην απρόσωπη έκφραση «εἰκός (ἐστί)».

πλήθει : δοτική επιρρηματική της αναφοράς στη μετοχή «προύχοντας».

μισθῶ : δοτική επιρρηματική του μέσου στο απαρέμφατο «ὑπολαβεῖν».

ναυβάτας : αντικείμενο στο απαρέμφατο «ὑπολαβεῖν».

ἢ οἰκεία : β' ὄρος σύγκρισης στο «μᾶλλον» (με α' ὄρο το «ὠνητή»)

Γ4.β. Οἱ Κορίνθιοι ἔλεγον δὲ τότε καὶ ἀδικούμενοι τὸν πόλεμον ἐγείρειν.

Σχολιασμός Απαντήσεων

Τα θέματα στο διδαγμένο κείμενο ήταν εύκολα διαχειρίσιμα για έναν καλά διαβασμένο μαθητή. Η Β2 παρατήρηση είχε ασάφεια στη διατύπωση. Στο αδίδακτο κείμενο οι παρατηρήσεις είναι διαβαθμισμένης δυσκολίας, αντάξιες πανελληνίων εξετάσεων. Η Γ3.β παρατήρηση ήταν απαιτητική και στη Γ4.α δόθηκαν για χαρακτηρισμό ὀροι που σπάνια ζητούνται.

Συγγραφική Ομάδα:

Τρουλάκης Μάνος, Σκρέκης Λουκάς, Μπισδούλη Ελένη

ΑΡΓΥΡΟΥΠΟΛΗ: • Κύπρου 51, τηλ. 2109941471, 2109935566 • Γερουλάνου 103, τηλ. 2109911067

ΧΑΪΟΥΠΟΛΗ: • Ναυαρίνου 12, τηλ. 2109944396,

ΓΛΥΦΑΔΑ: Λ. Βουλιαγμένης 147 & Πραξιτέλους 2, τηλ. 2109680008

email : support@romvos.edu.gr